

Παιδαγωγικός Λόγος

Τόμ. 29, Αρ. 1 (2023)

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Η φιλοσοφική προσευχή ως μέσο μέθεξης της ψυχής στο θείο φως των υπερουσιών ενάδων

ANNA ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

doi: [10.12681/plogos.37395](https://doi.org/10.12681/plogos.37395)

Copyright © 2024, ANNA ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ Α. (2024). Η φιλοσοφική προσευχή ως μέσο μέθεξης της ψυχής στο θείο φως των υπερουσιών ενάδων. *Παιδαγωγικός Λόγος*, 29(1), 105–126. <https://doi.org/10.12681/plogos.37395>

Άννα Χ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

*Η φιλοσοφική προσευχή ως μέσο μέθεξης
της ψυχής στο θείο φως των
ύπερουσίων ενάδων*

doi:<https://doi.org/10.12681/plogos.37395>

Εισαγωγή: Οι πέντε αναβαθμοί της φιλοσοφικής προσευχής ως τρόποι μέθεξης της ψυχής στο πεδίο των ύπερουσίων ενάδων

ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ ΆΡΘΡΟ, ΘΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΟΥΜΕ ΤΟΥΣ ΠΕΝΤΕ ΑΝΑΒΑΘΜΟΥΣ της φιλοσοφικής προσευχής, μέσω των οποίων η ψυχή καθίσταται ικανή να μετάσχει στο νοητό πεδίο, αλλά και, περαιτέρω, να ενωθεί με το πεδίο των *ύπερουσίων ενάδων*. Στη συνέχεια, θα αναδείξουμε τον τρόπο με τον οποίον οι αναβαθμοί αυτοί συνιστούν *παραδείγματα* των τεσσάρων σταδίων της *ιερατικής τέχνης*. Τέλος, θα αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίον οι πέντε αναβαθμοί της φιλοσοφικής προσευχής συγκροτούν πέντε διακριτούς *τρόπους μεθέξεως* της ψυχής στο νοητό πεδίο, αντίστοιχους των πέντε *τρόπων ύπαρξεως* της ψυχής, τους οποίους αναλύσαμε σε προηγούμενο άρθρο μας.¹

Ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος Πρόκλος διακρίνει πέντε αναβαθμούς της *τελείας* και *ὄντως οὔσης* προσευχής, οι οποίοι, όπως θα αναλύσουμε στη συνέχεια, αποτελούν αντίστοιχα πέντε αναβαθμούς αναγωγής της ψυχής στο νοητό πεδίο, αλλά και, περαιτέρω, στο πεδίο των *ύπερουσίων ενάδων*.

¹. Βλ. Α. Χ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ, Η φιλοσοφική προσευχή ως μέσο αναγέννησης και ένωσης της ψυχής με το *υπερούσιον εν*, *Παιδαγωγικός Λόγος* 2/2013, σσ. 75-93.

Πρώτος αναβαθμός της φιλοσοφικής προσευχής: Η γνώση των ιδιοτήτων των θεών ως προϋπόθεση της πυριθαλπῶς έννοίας της ψυχῆς

Ο πρώτος αναβαθμός της φιλοσοφικής προσευχής είναι η γνώση του συνόλου των βαθμίδων των θείων τάξεων:

Ἠγεῖται δὲ τῆς τελείας καὶ ὄντως οὕσης εὐχῆς πρῶτον ἡ γνώσις τῶν θείων τάξεων πασῶν, αἷς πρόσεισιν ὁ εὐχόμενος· οὐ γὰρ ἂν οἰκείως προσέλθοι μὴ τὰς ιδιότητας αὐτῶν ἐγνωκῶς. διὸ καὶ τὸ λόγιον «τὴν πυριθαλπῆ έννοιαν» πρωτίστην ἔχειν τάξιν ἐν τῇ ἱερᾷ θρησκείᾳ παρεκελεύσατο.²

(Προηγείται δε της τέλειας και αληθινῆς προσευχῆς πρώτα η γνώση του συνόλου των θείων τάξεων, προς τις οποίες πλησιάζει ο προσευχόμενος· γιατί δεν θα μπορούσε να τις προσεγγίσει με τον αρμόζοντα τρόπο, εάν πρώτα δεν είχε γνωρίσει τις ιδιότητες αυτών. Γι' αυτό και ο χρησμός προέτρεψε να έχει «η θερμαινόμενη μέσω του πυρός, ενέργεια της διάνοιας» την πρώτιστη σειρά στο ιερό τελετουργικό³).

Υπό αυτό το πρίσμα, η γνώση των ιδιοτήτων των θεών καθιστά την ενέργεια της διάνοιας της ψυχῆς πυριθαλπῆ, δηλαδή θερμαινόμενη μέσω του θείου πυρός.

Με αυτήν την έννοια, μέσω της γνώσης των ιδιοτήτων των θεών, η ψυχή ενθυμείται την πηγή της, δηλαδή το θεῖον πῦρ, στο οποίο επιστρέφει και από το οποίο θερμαίνεται. Αυτή η θερμότητα είναι το μέσο της ψυχῆς, προκειμένου αυτή να καταστεί δημιουργός του εἶναι της, το οποίο μετουσιώνει σε εὖ εἶναι, δηλαδή σε ένα θεῖον σπινθήρα.

Ἔτσι, η ψυχή, μέσω της γνώσης των ιδιοτήτων των θεών, ενεργοποιεί μέσα της το θεῖον σπινθήρα, μέσω του οποίου αποκτά μία λεπτοφυέστερη διάνοια και, ως εκ τούτου, μια ύπαρξη με πληρέστερη νοητική ενάργεια, η οποία θα της επιτρέψει, με τη σειρά της, να εισέλθει στον δαιμόνιο χῶρο της προσευχῆς.

Σε αυτό το πλαίσιο, το πρώτο αυτό στάδιο της γνώσης των ιδιοτήτων των θεών, είναι μία προθέρμανση της ψυχῆς, της οποίας η εικόνα είναι η προθέρμανση, η οποία ασκείται στο πρώτο στάδιο της ἱερατικῆς τέχνης.

² Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β' 211 (8-13)* στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

³ Όλες οι αποδόσεις των χωρίων από τα αρχαία ελληνικά στα νέα ελληνικά είναι της υπογράφουσας.

Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ότι:

ικανή γὰρ ἡ ὁμοιότης συνάπτειν τὰ ὄντα ἀλλήλοις· ἐπεὶ καί, εἴ τις θρυαλλίδα προθερμήνας ὑπόσχοι τῷ λυχναίῳ φωτὶ μὴ πόρρω τοῦ πυρός, ἴδοι ἂν αὐτὴν ἐξαπτομένην μὴ ψαύουσιν τοῦ πυρός, καὶ τὴν ἐξαπιν ἄνωθεν τοῦ κατωτέρω γινομένην. Ἀναλόγως οὖν ἡ μὲν προθερμανσις νοεῖσθω σοι τῇ συμπαθείᾳ τῶν τῆδε πρὸς ἐκεῖνα.⁴

(Γιατί η ομοιότητα είναι ικανή να συνδέσει τα όντα μεταξύ τους· εφόσον, εάν κανείς προθερμάνει ένα φυτίλι και το κρατήσει κάτω από το φως του λυχναριού, όχι μακριά από το πυρ, θα δει ότι αυτό <το φυτίλι> θα ανάβει, χωρίς να έρχεται σε επαφή με το πυρ, και την καύση <του φυτιλιού> να γίνεται από πάνω προς τα κάτω. Κατ' ανάλογο τρόπο, λοιπόν, ας εννοηθεί από εσένα, ότι η μεν προθερμανση <αντιστοιχεί> στην ομοιοπάθεια των εδώ <δηλαδή. των αισθητών όντων>, με εκείνα <δηλαδή με τα νοητά όντα>.)

Υπό αυτό το πρίσμα, κατ' αναλογίαν της προθερμανσης, δηλαδή της ομοιοπάθειας μεταξύ του φυτιλιού, το οποίο είναι η εικόνα των όντων του αισθητού κόσμου και του φωτός του λυχναριού, το οποίο είναι η εικόνα των όντων του νοητού κόσμου, εξαιτίας του οποίου το φυτίλι ανάβει με κατεύθυνση από πάνω προς τα κάτω, χωρίς να έρθει σε επαφή με το πυρ, από το οποίο προέρχεται το φως του λυχναριού, έτσι και η προθερμανση, δηλαδή η ομοιοπάθεια μεταξύ της ψυχής και των ιδιοτήτων των θεών, μέσω της γνώσης, προκαλεί τη μετουσίωση του *λογιστικοῦ μέρους* της ψυχής σε *θεῖον σπινθήρα*, ο οποίος ανάβει από πάνω, δηλαδή από το *λογιστικὸν μέρος* της, το οποίο αποκτά νοητική ενέργεια, προς τα κάτω, δηλαδή προς το *ἄλογον μέρος* της, χωρίς να έρθει σε επαφή με το *θεῖον πῦρ*, από το οποίο προέρχεται η ίδια, αλλά και οι θεοί με τους οποίους *ὁμοιοπαθεῖ*.

Δεύτερος αναβαθμὸς της φιλοσοφικῆς προσευχῆς: Η οἰκείωσις της ψυχῆς με το θεῖο πεδίο των ὑπερουσιῶν ἐνάδων

Ο δεύτερος αναβαθμὸς της φιλοσοφικῆς προσευχῆς είναι η *οἰκείωσις*, δηλαδή η προσαρμογή της ψυχῆς στο θεῖο πεδίο, μέσω της εξομοίωσης

⁴ Πρόκλος, *Περὶ τῆς [καθ' Ἑλληνας] Ἱερατικῆς Τέχνης* 149 (1-6), ἔκδ. J. Bidez, Paris 1928.

ολόκληρης της ύπαρξής της με τις ιδιότητες του θείου πεδίου των *υπερουσιών ενάδων*:

δευτέρα δὲ μετὰ ταύτην ἡ οἰκείωσις κατὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίωσιν ἡμῶν τῆς συμπάσης καθαρότητος, ἀγνείας, παιδείας, τάξεως, δι' ἧς τὰ ἡμέτερα προσάγομεν τοῖς θεοῖς, ἔλκοντες τὴν ἀπ' αὐτῶν εὐμένειαν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ὑποκατακλίνοντες αὐτοῖς.⁵

(δευτέρα δε μετὰ ἀπὸ αὐτὴν <δηλαδὴ τὴν πυριθαλπὴ ἔννοια, εἶναι> ἡ προσαρμογὴ, σύμφωνα με τὴν ὁποία προκαλεῖται ἡ ὁμοίωσή μας με τὸ θεῖο, μέσω ἐνός συνόλου καθαρότητος, ἀγνότητος, παιδείας, διάθεσης, χάρις στο ὁποῖο, προσφέρουμε στους θεοὺς αὐτὰ που μᾶς ἀνήκουν, ἀφοῦ προσελκύσουμε πρὸς ἐμᾶς τὴν εὐνοια αὐτῶν <δηλαδὴ. τῶν θεῶν> καὶ ὑποτάζουμε τὶς ψυχές μας σε αὐτούς.)

Υπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα, ἡ προσαρμογὴ, δηλαδὴ ἡ δυνατότητα παραμονῆς τῆς ψυχῆς στο θεῖο πεδίο τῶν *υπερουσιών ενάδων*, μέσω τῆς *ὁμοιώσεως* ολόκληρης τῆς ύπαρξής της με αὐτό, προσδίδει στὴν ψυχὴ τὴ δύναμη νὰ καταστῆ ἡ ἴδια *τελικὸν αἴτιον* τοῦ εἶναι τῆς καὶ, ὡς ἐκ τούτου, νὰ μετουσιώσει τὴν ύπαρξή της σε μία *ἀγαθοειδῆ ὕπαρξιν*, δηλαδὴ σε μία ύπαρξη, ἡ ὁποία, *καθ' ὁμοίωσιν* τοῦ *ἐφετοῦ* ἀπὸ αὐτὴν *ὑπερουσίου ἀγαθοῦ*, θὰ ἀναγεννηθεῖ ἡ ἴδια ὡς *ἐφετὸν ἀγαθόν*.

Με αὐτὴν τὴν ἔννοια, ἡ καθαρὴτητα, ἡ ἀγνότης, ἡ παιδεία καὶ ἡ διάθεση τῆς ψυχῆς συνιστοῦν τὰ μέσα τὰ ὁποία διαθέτει ἡ ψυχὴ προκειμένου νὰ προσφερθεῖ ολόκληρη στους θεοὺς καὶ, ὡς ἐκ τούτου, νὰ καταστῆ ἰκανὴ νὰ ἀναγεννηθεῖ ὡς *ἀγαθοειδῆς ὕπαρξις*. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ *ἀγαθότης* θὰ καταστήσει τὴν ψυχὴ ἰκανὴ νὰ *ὁμοιωθεῖ* με τὸ *ὑπερούσιον ἀγαθόν*, καὶ, με αὐτὴν τὴν ἔννοια, θὰ τὴν καταστήσει *ἐφετὴ καθ' ὁμοίωσιν* τοῦ *ἐφετοῦ*, ἀπὸ αὐτὴν, *ὑπερουσίου ἀγαθοῦ*. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἡ ψυχὴ θὰ καταστῆ *ἐφετὴ* ἀπὸ τοὺς θεοὺς, δηλαδὴ *θεοφιλῆς* καὶ, ὡς ἐκ τούτου, θὰ προσελκύσει τὴν εὐνοια τῶν θεῶν, δηλαδὴ τὴ *θεία πρόνοια*.

Γενικότερα, ἡ διαδικασία τῆς *ὁμοιώσεως* τῆς ψυχῆς με τὸ *ὑπερούσιον ἀγαθόν* καὶ ἡ συνακόλουθη ἀναγέννησή της ὡς *ἐφετὸν ἀγαθόν*, *καθ' ὁμοίωσιν* τοῦ *ἐφετοῦ*, ἀπὸ αὐτὴν, *ὑπερουσίου ἀγαθοῦ*, ἔλκει τὴν καταγωγὴ τῆς ἀπὸ τὴν πυθαγόρεια ἀρχὴ τῆς *ὁμοιώσεως* τοῦ *κατανοοῦντος* με τὸ *κατανοούμενον*. Ο Πρόκλος μᾶς παραδίδει σχετικὰ ὅτι:

⁵ Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 211 (13-18) στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

κατὰ τὸ Πυθαγορικὸν ἔθος ἔδει συνάψαι τῷ θεωρουμένῳ τὸν περὶ τοῦ θεωροῦντος λόγον· [...] ὅτι δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέβλεψεν, ἐδήλωσε πρὸς τῷ τέλει διαρρήδην εἰπών, ὅτι «δεῖ τῷ κατανοουμένῳ τὸ κατανοοῦν ἐξομοιωῖσαι» τὸν μέλλοντα τῆς εὐδαιμόνος ζωῆς ἐπήβολον ἔσεσθαι· τὸ μὲν γὰρ ὄλον ἀεὶ εὐδαιμον· ἔσται δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐδαιμον ὁμοιωθὲν τῷ παντί.⁶

(Σύμφωνα με τη συνήθεια των Πυθαγορείων, ἔπρεπε να συνδέσει με αυτό το οποίο θεωρείται, τον λόγο <τον οποίο εκφέρει> γι' αυτό, αυτός, ο οποίος θεωρεί [...] Όμως, ὅτι <ο Πλάτων> ἀπέβλεψε και σε αυτό, το ἐδήλωσε προς το τέλος, ὅταν εἶπε ρητά και ἀπερίφραστα ὅτι «πρέπει να ἐξομοιώσει αυτό το οποίο κατανοεῖ με αυτό το οποίο κατανοεῖται», αυτός ο οποίος πρόκειται να γίνει μέτοχος της εὐδαιμόνος ζωῆς· γιατί το μὲν σύμπαν εἶναι πάντοτε εὐδαιμον· θα εἶναι δε και το δικό μας <εσωτερικό σύμπαν> εὐδαιμον, ὅταν θα ὁμοιωθεῖ με το σύμπαν.)

Πιο συγκεκριμένα, ο Πλάτων, στον *Τίμαιο*, μάς παραδίδει λεπτομερώς τη διαδικασία αυτή της ὁμοιώσεως της κατανοούσης ψυχῆς με το κατανοούμενον ἀπὸ αυτήν εὐδαιμον σύμπαν, ἔτσι ὥστε αὐτὴ να καταστεί μέτοχος της εὐδαιμόνος ζωῆς:

θεραπεία δὲ δὴ παντὶ παντὸς μία, τὰς οἰκείας ἐκάστῳ τροφὰς καὶ κινήσεις ἀποδιδόναι· τῷ δ' ἐν ἡμῖν θείῳ συγγενεῖς εἰσιν κινήσεις αἱ τοῦ παντὸς διανοήσεις καὶ περιφοραί· ταύταις δὴ συνεπόμενον ἔκαστον δεῖ, τὰς περὶ τὴν γένεσιν ἐν τῇ κεφαλῇ διεφθαρμένας ἡμῶν περιόδους ἐξορθοῦντα διὰ τὸ καταμανθάνειν τὰς τοῦ παντὸς ἀρμονίας τε καὶ περιφοράς, τῷ κατανοουμένῳ τὸ κατανοοῦν ἐξομοιωῖσαι κατὰ τὴν ἀρχαίαν φύσιν, ὁμοιώσαντα δὲ τέλος ἔχειν τοῦ προτεθέντος ἀνθρώποις ὑπὸ θεῶν ἀρίστου βίου πρὸς τε τὸν παρόντα καὶ τὸν ἔπειτα χρόνον.⁷

(Ὅπωςδήποτε, για κάθε ἄνθρωπο, ἕνας εἶναι ὁ τρόπος φροντίδας: να ἀποδίδει σε κάθε ἕνα μέρος τοῦ εἶναι του τις τροφές και τις κινήσεις που του ἀρμόζουν. Συγγενεῖς κινήσεις με τη θεία μοῖρα που βρι-

⁶ Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Α' 5* (22-24 καὶ 26-31) στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

⁷ Πλάτων, *Τίμαιος* 90c7-d.

σκεται μέσα μας, είναι τα διανοήματα και οι περιφορές του σύμπαντος. Αυτές, λοιπόν, πρέπει να ακολουθεί ο καθένας μας, προσπαθώντας να επαναφέρει τις περιφορές που διαστρεβλώθηκαν μέσα στον εγκέφαλό μας τη στιγμή της γέννησής μας, μέσω της πλήρους κατανόησης της αρμονίας και των περιφορών του σύμπαντος, έτσι ώστε ο καθένας να εξομοιώσει το λογιστικό μέρος του που κατανοεί, με το αντικείμενο που κατανοείται <το σύμπαν>, σύμφωνα με την αρχική του φύση, και, αφού το εξομοιώσει, να κατακτήσει τον τελικό σκοπό της άριστης ζωής, που έχουν προδιαγράψει οι θεοί για τους ανθρώπους, τόσο για το παρόν όσο και για το μέλλον.)

Σε αυτό το πλαίσιο, αυτό το δεύτερο στάδιο της *οικειώσεως*, δηλαδή της προσαρμογής της ψυχής στο θείο πεδίο, μέσω της *όμοιώσεως* του *κατανοούντος*, δηλαδή ολόκληρης της ύπαρξής της, με το *κατανοούμενο*, δηλαδή με το *εϋδαιμον σύμπαν* και, περαιτέρω, με τις ιδιότητες του θείου πεδίου των *υπερουσιών ενάδων*, προκειμένου η ψυχή να καταστεί *θεοφιλής*, είναι η εικόνα της χρήσης των υλικών της θεουργίας *κατά καιρὸν τὸν πρόποντα και τρόπον τὸν οἰκείον*, προκειμένου να επιτευχθεί η *προσαγωγή* και η *ἐν καλῷ θέσις* αυτών, στο δεύτερο στάδιο της *ιερατικής τέχνης*. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ότι:

ἡ δὲ προσαγωγή καὶ ἐν καλῷ θέσις τῆ τῆς ἱερατικῆς τέχνης κατὰ τε καιρὸν τὸν πρόποντα καὶ τρόπον τὸν οἰκείον προσχρήσει τῶν ὑλῶν.⁸

(Ἡ δε προσέγγιση και η τοποθέτηση με τον αρμόζοντα τρόπο <του φυτιλιού και του λυχναριού> <αντιστοιχεί> στη χρήση των υλικών της ιερατικής τέχνης στην κατάλληλη στιγμή και με τον κατάλληλο τρόπο.)

Υπό αυτό το πρίσμα, κατ' αναλογίαν της προσέγγισης και της τοποθέτησης με τον κατάλληλο τρόπο, του φυτιλιού, το οποίο, όπως προαναφέραμε, είναι η εικόνα του αισθητού κόσμου, με το φως του λυχναριού, το οποίο, όπως προαναφέραμε, είναι η εικόνα του νοητού κόσμου, πραγματοποιείται η *οικείωσις*, δηλαδή η προσαρμογή της ψυχής στο θείο πεδίο, μέσω της *όμοιώσεως*, δηλαδή της προσέγγισης και της τοποθέτησης με τον κατάλληλο τρόπο, της *κατανοούσης ψυχῆς* με το *κατανοούμενο σύμπαν*.

⁸ Πρόκλος, *Περὶ τῆς [καθ' Ἑλληνας] Ἱερατικῆς Τέχνης* 149 (6-9), ἐπιμ. J. Bidez, Paris 1928.

Με αυτήν την έννοια, η χρήση των υλικών της *ιερατικής τέχνης* στην κατάλληλη στιγμή και με τον κατάλληλο τρόπο, είναι η εικόνα της απόδοσης σε κάθε ένα μέρος του *είναι* της ψυχής, των κατάλληλων τροφών και των κινήσεων που της αρμόζουν, μέσω ενός συνόλου καθαρότητας, αγνότητας, παιδείας και διάθεσης, έτσι ώστε να επιτευχθεί, στην κατάλληλη στιγμή και με τον κατάλληλο τρόπο, η *ομοίωσις* αυτής με το *εὐδαιμον σύμπαν*, προκειμένου η ψυχή να γίνει *θεοφιλής* και, ως εκ τούτου, άξια να προσελεύσει την *εὐνοια* των θεών, δηλαδή τη *θεία πρόνοια*.

Τρίτος αναβαθμός της φιλοσοφικής προσευχής: Η συναφή της ψυχής με τη θεία ουσία του νοητοῦ - νοητικοῦ πεδίου

Ο τρίτος αναβαθμός της φιλοσοφικής προσευχής είναι η *συναφή*, δηλαδή η *σύναψη* του *λογιστικοῦ μέρους* της ψυχής με τη θεία ουσία του *νοητοῦ - νοητικοῦ πεδίου*:

τρίτη δὲ ἡ συναφή, καθ' ἣν ἐφαπτόμεθα τῆς θείας οὐσίας τῷ ἀκροτάτῳ τῆς ψυχῆς καὶ συννεύομεν πρὸς αὐτήν.⁹

(τρίτη δε <μετά την οικείωσιν είναι> η σύναψη, κατά την οποία ἐρχόμαστε σε επαφή με τη θεία ουσία, μέσω του κορυφαίου μέρους της ψυχής και συγκλίνουμε προς αυτή.)

Πώς, όμως, γίνεται αυτή η σύναψη;

Μέσω της νοητικής ενέργειας του *λογιστικοῦ μέρους* της ψυχής, το οποίο μετέχει της *ὄντως οὐσίας* του *νοητοῦ - νοητικοῦ πεδίου*.

Η *οὐσία ὄντως οὐσα* ευρίσκεται στην κορυφή του *νοητοῦ - νοητικοῦ πεδίου*, δηλαδή στον *ὑπερουράνιο τόπο* και είναι, σύμφωνα με τον Πρόκλο, η πρώτη ουσία, η οποία έχει τη δύναμη της *μεθέξεως* στο *πρώτως ὄν*, δηλαδή στο *ὄρφικόν ὄν* του νοητού πεδίου:

Οὐσία μὲν οὖν ὄντως οὐσα λέγεται, διότι τοῦ πρώτως ὄντος μετέιληφεν. Πᾶσι γὰρ τὸ εἶναι καὶ τὸ ὄντως εἶναι τῆς νοητῆς οὐσίας πάρεστιν ἔκγονον. Ὡς γὰρ τὸ ἐν ἐκ τῆς πρωτίστης ἀρχῆς τῆς πρὸ τῶν

⁹ Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 211 (18-20) στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

νοητῶν, οὕτως ἢ τοῦ ὄντος φύσις ἀπὸ τῶν νοητῶν, ἐκεῖ γὰρ τὸ ἔν ὄν, ὡς καὶ ὁ Παρμενίδης μικρῶ πρότερον ἀνεδίδασκεν.¹⁰

(Οὐσία μὲν ὄντως οὐσα ονομάζεται, ἐπειδὴ μετάσχει τοῦ πρώτως ὄντως. Γιατί σε ὅλα, το εἶναι καὶ το ὄντως εἶναι, εἶναι παρόντα, ἐφόσον προέρχονται ἀπὸ τὴ νοητὴ οὐσία. Ἐπειδὴ, ὅπως τὸ ἔν <προέρχεται> ἀπὸ τὴν πρώτησθι ἀρχή, ἡ ὁποία <εὐρίσκεται> πρὶν ἀπὸ τὰ νοητά, ἔτσι καὶ ἡ φύση τοῦ ὄντος <προέρχεται> ἀπὸ τὰ νοητά, γιατί ἐκεῖ εὐρίσκεται τὸ ἔν ὄν, ὅπως καὶ ὁ Παρμενίδης λίγο πρὶν ἐδίδασκε.)

Σε αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἡ νοητικὴ ἐνέργεια τοῦ λογιστικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, ἐνεργοποιεῖται μέσω τῆς φιλοσοφικῆς προσευχῆς καὶ συνάπτεται, μέσω τῆς ἐπιστροφῆς, με τὴν ὄντως οὐσαν νόησιν τοῦ μερικοῦ νοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀφενὸς τὴν τελειοποιεῖ καὶ ἀφετέρου τῆς προσδίδει τὴν ἀπαραίτητη ἀναγωγικὴ δύναμη γιὰ νὰ καταστῆ ἰκανὴ νὰ μετάσχει τῆς ὄντως οὐσῆς οὐσίας τοῦ νοητοῦ - νοητικοῦ πεδίου:

ἀλλὰ τὴν τοῦ μερικοῦ νοῦ νόησιν νυνὶ ληπτέον· αὕτη γὰρ ἐστὶ, μεθ' ἧς καὶ ἡμεῖς ὀρῶμέν ποτε τὸ ὄν [...] ὁ γὰρ μερικὸς νοῦς προσεχῶς ὑπερίδρυνται τῆς ἡμετέρας οὐσίας, ἀνάγων αὐτὴν καὶ τελειῶν, πρὸς ὄν ἐπιστρεφόμεθα καθηράμενοι διὰ φιλοσοφίας καὶ τὴν ἑαυτῶν νοερὰν δύναμιν τῇ ἐκείνου νοήσει συνάψαντες.¹¹

(ἀλλὰ τὴ νόηση τοῦ μερικοῦ νοῦ πρέπει τώρα νὰ ἀντιληφθούμε· γιατί εἶναι αὕτη, με τὴν ὁποία καὶ ἐμεῖς βλέπουμε καμμιά φορὰ τὸ ὄν [...] διότι ὁ μερικὸς νοῦς εἶναι ἐγκαθιδρυμένος ἀμέσως πᾶνω ἀπὸ τὴ δική μας οὐσία, τὴν ὁποῖαν ἀνάγει <πρὸς τὰ ἐπάνω> καὶ τελειοποιεῖ, στὸν ὁποῖον ἐπιστρέφουμε, ἀφοῦ ἔχουμε καθαρθεῖ μέσω τῆς φιλοσοφίας καὶ ἔχουμε συνδέσει τὴ νοητικὴ δύναμή μας με τὴ νόηση ἐκείνου.)

Ὅμως, τι εἶναι καὶ πῶς ορίζεται ὁ μερικὸς νοῦς;

Σύμφωνα με τὸν Πρόκλο, ὁ μερικὸς νοῦς δὲν ἀντιστοιχεῖ σε κάθε ἀν-

¹⁰ Πρόκλος, *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα θεολογίας Δ'* 42 (18-24) στο: Proclus, *Théologie platonicienne IV : Livre IV*, ἐπιμ. H. D. Saffrey & L. G. Westerink. Les Belles Lettres (Collection Budé). Paris 1981.

¹¹ Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 245 (10-12 καὶ 13-17) στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

θρώπινη ψυχή ούτε επιδέχεται την απευθείας μέθεξη αυτών των ψυχών, αλλά, μέσω των δαιμονίων και των αγγελικών ψυχών, οι οποίες ενεργούν αιώνια σύμφωνα με αυτόν, ο μερικὸς νοῦς διαρθρώνεται και εξαπλώνεται στις ανθρώπινες ψυχές, οι οποίες αποκτούν με αυτόν τον τρόπο τη δύναμη της μεθέξεως στο νοερὸν φῶς του νοητοῦ - νοητικοῦ πεδίου:

τίς δὲ ὁ μερικὸς νοῦς ἐστὶν οὗτος, καὶ ὡς οὐχ εἷς ἐστὶ κατὰ μίαν ψυχὴν μερικὴν, οὐδὲ αὐτόθεν ὑπὸ τῶν μερικῶν μετέχεται ψυχῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀγγελικῶν καὶ δαιμονίων ψυχῶν τῶν αἰετῶν κατ' αὐτὸν ἐνεργουσῶν, δι' ἧς καὶ αἱ μερικαὶ ψυχαὶ ποτε μετέχουσι τοῦ νοεροῦ φωτός, διήρθρωται διὰ πλειόνων ἐν ἄλλοις. νῦν δὲ εἰλήφθω τοσοῦτον, ὅτι μετέχεται μὲν οὗτος ὑπ' ἄλλων προσεχῶς ψυχῶν δαιμονίων πᾶς, ἐλλάμπει δὲ εἰς τὰς ἡμετέρας, ὅποταν ἐπιστρέφωμεν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον νοερὸν ἀποτελέσωμεν.¹²

(ποιος δε εἶναι αὐτός ο μερικὸς νοῦς και ὅτι δεν εἶναι ἕνας για κάθε μερικὴ ψυχή, οὐτε επιδέχεται τη συμμετοχὴ των μερικῶν ψυχῶν ἄμεσα, ἀλλὰ μέσω των αγγελικῶν και των δαιμονίων ψυχῶν, οι οποίες ενεργοῦν πάντοτε σύμφωνα με αὐτόν, χάρη στις οποίες οι μερικὲς ψυχές μετέχουν καμμιά φορά στο νοητικὸ φῶς, ἔχει ἐξηγηθεῖ λεπτομερῶς πιο αναλυτικὰ ἀλλοῦ. Προς το παρὸν, λοιπὸν, ἀς γίνει ἀντιληπτὸ αὐτὸ μόνον, ὅτι δηλαδὴ αὐτός <ο μερικὸς νοῦς> εἶναι ολόκληρος ἄμεσα μεθεκτός ἀπὸ ψυχές ἄλλες <ἀπὸ τις δικές μας>, τις δαιμόνιες ψυχές, ρίχνει δε το φῶς του ἐπάνω στις δικές μας, ὅταν ἐπιστρέφουμε προς αὐτόν και καταστήσουμε νοητικὸ τον λόγον <δηλαδὴ το λογιστικὸν μέρος μας>, ο οποίος εἶναι μέσα μας.)

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο μερικὸς νοῦς επιδέχεται την ἄμεση συμμετοχὴ των αγγελικῶν και των δαιμονίων ψυχῶν, οι οποίες γίνονται ὅπαδοί των εγκόσμιων θεῶν στην πορεία προς τη θεωρίαν του ὑπερουρανίου τόπου, ἐνῶ οι ανθρώπινες ψυχές εἶναι συνοπαδοί των τελευταίων, στο μέτρο που φωτίζονται ἀπὸ τον μερικὸ νοῦ, μέσω της ἐπιστροφῆς τους σε αὐτόν, μόνον μέσω της διαμεσολάβησης των δαιμονίων ψυχῶν, οι οποίες ἐπιτρέπουν τη μέθεξιν των ανθρώπινων ψυχῶν στην ὄντως οὐσαν οὐσίαν του ὑπερουρανίου τόπου:

¹² Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β' 245 (16-25)* στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

Ἐν Φαίδρῳ τοίνυν ἐνθουσιάζων ὁ Σωκράτης καὶ ἀναπλῶν τὸν ἑαυτοῦ νοῦν εἰς τὴν ὄλην τῶν θεῶν διακόσμων συνέχειαν, καὶ οὐ μόνον τὰς ἐγκοσμίους αὐτῶν προόδους, ἀλλὰ καὶ τὰς περὶ τὸν κόσμον ἀπεριγηγῆτους καὶ μακαρίας θεάς τε καὶ διεξόδους ἐποπτεύων, τριχῆ μὲν διαιρεῖται πάσας τὰς ἐν τῷ κόσμῳ χωριστὰς ὑποστάσεις ἀπὸ τῶν διοικουμένων, καὶ θείας μὲν τὰς πρωτίστας, δαιμονίας δὲ τὰς μέσας ἀποκαλεῖ, τὰς δὲ ἐσχάτας ἀπὸ τῶν ἡμετέρων συμπληροῖ ψυχῶν· καὶ ἐξάπτει [μὲν] τὰς μὲν μεριστὰς ψυχὰς τῶν δαιμόνων (διὸ καὶ συνοπαδοὺς αὐτὰς προσαγορεύει) καὶ διὰ μέσων τῶν δαιμόνων ἐπὶ τὴν θεῖαν ἡγεμονίαν ἀνατείνει, τὰς δὲ δαιμονίας τάξεις τῶν θεῶν τῶν ἐγκοσμίων (τούτων γάρ εἰσιν οἱ δαίμονες ὀπαδοί), ταύτας δὲ τὰς θείας ὄλας ἡγεμονίας καὶ τὰς δαιμονίας ἀγέλας καὶ τοὺς χοροὺς τῶν μερικῶν ψυχῶν εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀναπέμπει διακόσμησιν, καὶ ὑπὸ ταύτης ἀναγομένην τὴν τριαδικὴν τῶν ἐγκοσμίων στρατιὰν ἐπὶ τε τοὺς νοεροὺς θεοὺς καὶ τοὺς νοητοὺς συνάπτεσθαι ταῖς πρωτίσταις φησὶν αἰτίαις.¹³

(Στον Φαῖδρο, λοιπόν, ο Σωκράτης, αφού καταλήφθηκε από ενθουσιασμό και αφού ξεδίπλωσε τον νου του στη <θέαση> της συνολικής αλληλουχίας των θεῶν τάξεων και αφού ἐπόπτευσε, ὄχι μόνο τις ἐγκόσμιες προόδους αὐτῶν <δηλαδή τις καθόδους τους στο αἰσθητό πεδίο>, ἀλλὰ και τα ἀπερίγραπτα γύρω ἀπὸ τὸν κόσμον και μακάρια θεάματα, διαιρεῖ μεν στα τρία ὅλες τις ἐγκόσμιες ὑποστάσεις, οἱ ὁποῖες στέκονται πάνω ἀπὸ αὐτές <τις ὑποστάσεις>, οἱ ὁποῖες διοικούνται, και ἀποκαλεῖ θεῖες μεν τις πρώτες, δαιμόνιες δε τις ἐνδιάμεσες <ὑποστάσεις>, τις δε τελευταῖες τις συμπληρώνει ἀπὸ τις δικές μας ψυχές· και ἐξαρτά τις μεν μεριστές ψυχές ἀπὸ τις δαιμόνιες (γι'αὐτὸ και τις ἀποκαλεῖ συνοπαδοῦς), και μέσω της διαμεσολάβησης των δαιμόνων τις ἐξυψώνει προς τη θεία ἡγεμονία, τις δε δαιμόνιες ψυχές <τις ἐξαρτά> ἀπὸ τους ἐγκόσμιους θεοὺς (γιατί αὐτῶν εἶναι ὀπαδοὶ οἱ δαίμονες), αὐτές δε τις καθολικὲς ἡγεμονίες και το δαιμόνιο πλῆθος και τις χορεῖες των μερικῶν ψυχῶν τις ἀποστέλλει προς τα ἐπάνω, προς τὴν τάξη των ἀνεξάρτητων θεῶν, και λέγει ὅτι, ἀφὸ ἀναχθεῖ ἡ τριαδικὴ στρατιὰ των ἐγκόσμιων θεῶν, ἀπὸ αὐτὴν <δηλαδή

¹³ Πρόκλος, *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα θεολογίας* Στ' 84 (12-25), 85 (1-6) στο Proclus, *Théologie platonicienne VI: Livre VI*, ἐπιμ. H. D. Saffrey & L. G. Westerink. Les Belles Lettres (Collection Budé). Paris 1997.

την τάξη των ανεξάρτητων θεών>, προς τους νοητικούς και τους νοητούς θεούς, συνδέεται με τις πρωταρχικές αιτίες.)

Όμως, ποια είναι η ειδοποιός διαφορά μεταξύ της νόησης του *μερικοῦ νοῦ* και της νόησης της *λογικῆς*, δηλαδή της *ἀνθρώπινης ψυχῆς*;

Σύμφωνα με τον Πρόκλο, η νόηση των *μερικῶν νόων* εμπεριέχει μέσα της με μερικό και όχι με καθολικό τρόπο, το νοητό, τη νόηση και το νού αντίστοιχα· με αυτήν την έννοια, ο *μερικὸς νοῦς* ἔχει τη δυνατότητα της σύνδεσης με το σύνολο και της νόησης του συνόλου νοητού κόσμου, δηλαδή της απευθείας θέασης της *οὐσίας ὄντως οὔσης*.

Αυτό οφείλεται στο ότι ο *μερικὸς νοῦς* νοεῖ πάντοτε μέσω της *μερικῆς νοήσεως*, η οποία είναι *ἀεὶ καὶ κατὰ ταῦτα καὶ ὡσαύτως ἔχουσα*, δηλαδή παραμένει αμετάβλητη μέσα στην αμέριστη αιωνιότητα. Αντιθέτως, η νόηση των *μεριστῶν ψυχῶν* είναι *μεταβατική*, εφόσον νοεῖ πάντοτε μέσω της *γνώσεως*, δηλαδή της *γιγνομένης νοήσεως*, η οποία *ἄλλοτε ἄλλως ἔχει*, δηλαδή μεταβάλλεται, εφόσον υπόκειται στις επιδράσεις των μεταβολών των τριῶν μερῶν, δηλαδή του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, του μεριστού χρόνου:

τετάρτην δὲ ἔχει τάξιν ἢ τῶν μερικῶν νόων νόησις, ἐπεὶ καὶ τούτων ἕκαστος ἔχει καὶ νοητόν τι πάντως ἑαυτῷ συζυγοῦν καὶ νόησιν μᾶλλον δὲ ἕκαστος πάντα ἔχει μερικῶς, νοῦν, νόησιν, νοητόν, δι' ὧν καὶ συνάπτεται τοῖς ὅλοις καὶ τὸν ὅλον νοητὸν κόσμον νοεῖ καὶ τούτων ἕκαστος. πέμπτη δ' ἐστὶν ἢ τῆς ψυχῆς τῆς λογικῆς νόησις· ὡς γὰρ νοῦς λέγεται ἢ λογικὴ ψυχὴ, οὕτω καὶ ἢ γνώσις αὐτῆς νόησις καὶ μεταβατικὴ νόησις καὶ τὸν χρόνον ἔχουσα συμφοῦν πρὸς ἑαυτήν.¹⁴

(τέταρτη δε σειρά κατέχει η νόηση των μερικῶν νόων, επειδή και από αυτούς ο κάθε ένας κατέχει και ένα συγκεκριμένο νοητό, το οποίο οπωσδήποτε είναι συνδεδεμένο μαζί του και μία νόηση <συνδεδεμένη>, ἢ μᾶλλον κάθε ένας <μερικὸς νοῦς> κατέχει τα πάντα με μερικό τρόπο, το νου, τη νόηση, το νοητό, μέσω των οποίων και κάθε ένας από αυτούς και συνδέεται με τους καθολικούς <νόες> και νοεῖ τον καθολικό νοητό κόσμο. Πέμπτη δε είναι η νόηση της λογικῆς ψυχῆς· γιατί, ὅπως η λογικὴ ψυχὴ ονομάζεται νοῦς, ἔτσι και η

¹⁴ Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 244 (11-20) στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

γνώση αυτής <είναι> νόηση και μάλιστα μεταβατική νόηση, η οποία έχει το χρόνο συνδεδεμένο από τη φύση της, με τον εαυτό της.)

Σε αυτό το πλαίσιο, μέσω του μερικού νοῦ, το λογιστικὸν μέρος της ανθρώπινης ψυχῆς γίνεται νοητικό και, ως εκ τούτου, ικανό να θεαθῆι την οὐσίαν ὄντως οὐσαν του ὑπερουρανίου τόπου. Με αυτήν την έννοια, ο μερικὸς νοῦς είναι ο κυβερνήτης της ανθρώπινης εκείνης ψυχῆς η οποία, όταν συνδέεται με αυτόν και καθοδηγείται από αυτόν, τελειοποιείται ως προς τις νοητικές της ενέργειες και, ως εκ τούτου, ικανή να μετάσχει της οὐσίας ὄντως οὐσης: υπό αυτό το πρίσμα, ο μερικὸς νοῦς και η ἐπιστήμη συνιστούν τα μέσα από τα οποία τρέφεται, δηλαδή τελειοποιείται η ανθρώπινη ψυχή. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ότι:

Τὸ τρίτον τοίνυν περὶ αὐτὴν λέγεται τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης γένος ἰδρῶσθαι. Δύο γὰρ ταῦτα ἄνεισιν ἐπὶ τὴν ἐκείνης τῆς οὐσίας θεωρίαν, νοῦς ὁ κυβερνήτης τῆς ψυχῆς (ἔστι δὲ οὗτος ὁ μερικὸς, ὑπεριδρυμένος μὲν τῶν ψυχῶν, ἀνάγων δὲ αὐτὰς εἰς τὸν ὄρμον τὸν πατρικόν) καὶ ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη, ψυχῆς οὐσα τελειότης. Αὕτη μὲν οὖν περὶ ἐκείνην ἐνεργεῖ ὡς περιχορεύουσα τὸ ὄν μεταβατικῶς, νοῦς δὲ θεᾶται αὐτὴν ὡς ἀπλῆ νοήσει χρώμενος.¹⁵

(Το τρίτο, λοιπόν, γένος της ἀληθοῦς ἐπιστήμης, λέγεται ὅτι ἔχει εγκαθιδρυθεῖ γύρω ἀπὸ αὐτὴν <δηλαδή την οὐσίαν ὄντως οὐσαν>. Γιατί δύο εἶναι αὐτά, τα οποία ἀνυψώνουν την <ανθρώπινη ψυχή> πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνης τῆς οὐσίας, ὁ νοῦς, ὁ κυβερνήτης τῆς ψυχῆς (εἶναι δε αὐτὸς ὁ μερικὸς <νοῦς>, ὁ οποίος εἶναι εγκατεστημένος πάνω ἀπὸ τις ψυχές, ἀνάγει δε αὐτές πρὸς τὸν πατρικὸν ὄρμον), και ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη, ἡ οποία εἶναι ἡ τελειότητα τῆς ψυχῆς. Γιατί αὐτὴ μὲν <ἡ ψυχή> ἐνεργεῖ γύρω ἀπὸ ἐκείνη <δηλαδή την οὐσίαν ὄντως οὐσαν>, σαν να χορεύει γύρω ἀπὸ τὸ ὄν με μεταβατικὸ τρόπο, ἐνῶ ὁ νοῦς θεωρεῖ αὐτὴν, χρησιμοποιώντας την ἀπλῆ <δηλαδή τὴν μὴ σύνθετη, τὴν ἀμέριστη> νόηση.)

Όλα τα παραπάνω συνοψίζονται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα στο *Φαῖδρο*, ὡς ἐξῆς:

¹⁵ Πρόκλος, *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα θεολογίας Α' 43* (14-23) στο Proclus, *Théologie platonicienne IV : Livre IV*, ἐπιμ. H. D. Saffrey & L. G. Westerink. Les Belles Lettres (Collection Budé). Paris 1981.

ἡ γὰρ ἀχρώματός τε καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀναφῆς οὐσία ὄντως οὐσα, ψυχῆς κυβερνήτη μόνῳ θεατῇ νῶ, περὶ ἣν τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης γένος, τοῦτον ἔχει τὸν τόπον. ἅτ' οὖν θεοῦ διάνοια νῶ τε καὶ ἐπιστήμη ἀκηράτω τρεφομένη, καὶ ἀπάσης ψυχῆς ὅση ἂν μέλη τὸ προσῆκον δέξασθαι, ἰδοῦσα διὰ χρόνου τὸ ὄν ἀγαπᾷ τε καὶ θεωροῦσα ἀλήθῃ τρέφεται καὶ εὐπαθεῖ, ἕως ἂν κύκλω ἢ περιφορὰ εἰς ταῦτόν περιενέγκῃ.¹⁶

(Γιατί η δίχως χρώμα και δίχως σχήμα και ανέπαφη οὐσία ὄντως οὐσα, η οποία είναι θεατή μόνο από τον κυβερνήτη της ψυχῆς, το νου, γύρω από την οποία <ουσία, είναι> το γένος της αληθοῦς ἐπιστήμης, αυτόν τον τόπο <δηλαδή τον υπερουράνιο> κατέχει. Επειδή, λοιπόν, η διανόηση του θεοῦ, τρέφεται με νου και καθαρή ἐπιστήμη καθώς και <η διανόηση> κάθε ψυχῆς, ὅσο <μέρος αυτής> πρόκειται να δεχθεῖ αυτό το οποίο της ἀρμόζει <δηλαδή το κατ' ἀξίαν>, ὅταν θεαθεῖ κατά της διάρκειας του χρόνου <δηλαδή με μεταβατικὸ τρόπο> το ὄν, το ἀγαπᾷ και, ὅταν θεωρήσει τα ἀληθινὰ <όντα>, τρέφεται και ευφραίνεται, ἕως ὅτου η περιφορὰ του ουρανοῦ, μέσω της κυκλικῆς πορείας <της ψυχῆς>, την επαναφέρει στο ἴδιο σημείο.)

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το ὄμμα της ψυχῆς, δηλαδή το λογιστικὸν μέρος της, υποδέχεται το φως του μερικοῦ νου, προκειμένου να τελειοποιήσει τη νοητικὴ της ἐνέργεια και να καταστεί νοερῶς ἐνεργοῦσα ψυχῆ, δηλαδή ικανὴ να μετᾶσχει στην οὐσίαν ὄντως οὐσαν του ὑπερουρανίου τόπου.

Η ενεργοποίηση αυτή της νοητικῆς ἐνέργειας του λογιστικοῦ μέρους της ψυχῆς πραγματοποιεῖται, ὅπως προαναφέραμε, μέσω της φιλοσοφικῆς προσευχῆς, ἔτσι ὥστε να ἐπέλθει η σύναψη, μέσω της ἐπιστροφῆς της οὐσίας της ἀνθρώπινης ψυχῆς στην ὄντως οὐσαν οὐσίαν, για να μετᾶσχει σε αυτήν. Η ἐπιστροφή αυτή της ψυχῆς θα γίνει μέσω του μερικοῦ νοῦ, ο οποίος, ως κυβερνήτης της, θα την ἀνάγει προς τα ἐπάνω.

Υπὸ αυτό το πρίσμα, η τελειοποίηση της ἀνθρώπινης ψυχῆς ἀπὸ τον μερικὸ νοῦ, είναι διττῆ:

1) Εἶναι μια τελειοποίηση ἀμιγῶς νοητικῆ, εφόσον, ὅπως προαναφέραμε, μέσω της σύναψης του λογιστικοῦ μέρους της με τον μερικὸ νοῦ, η ἀνθρώπινη ψυχῆ καθίσταται νοερῶς ἐνεργοῦσα ψυχῆ και, ως εκ τούτου,

¹⁶ Πλάτων, *Φαῖδρος* 247c6-d4.

ικανή να μεταβεί, από το στάδιο της *μεταβατικής νοήσεως*, δηλαδή της έγχρονης γνώσης, προς την άχρονη θεωρία και τη συνακόλουθη *έποπτείαν* της *ὄντως οὔσης οὐσίας* του *ὑπερουρανίου τόπου*. Μέσω αυτής της μετάβασης από την έγχρονη γνώση στην άχρονη θεωρία, το *λογιστικὸν μέρος* της ψυχῆς αναγεννάται πλέον ως *ἄνθος τοῦ νοῦ*, δηλαδή μετουσιώνεται σε έναν *παραδειγματικὸν νοῦ*, μέσω του οποίου η ανθρώπινη ψυχή θα καταστεί ικανή να εισέλθει, αλλά και να παραμείνει, μέσα στον *ὑπερουράνιο τόπο*.

2) Είναι μια τελειοποίηση της *οὐσίας* της ανθρώπινης ψυχῆς, εφόσον, αφενός μέσω του φωτός, το οποίο προσλαμβάνει από το *μερικὸ νοῦ* και, αφετέρου, μέσω της *μεθέξεως* στην τροφή, την οποία προσλαμβάνει από την *αληθῆ ἐπιστήμην* του *ὑπερουρανίου τόπου*, η *οὐσία* της ψυχῆς μετασχει και, ως εκ τούτου, συνάπτεται πλέον με την *παραδειγματικὴ οὐσία* της, η οποία είναι η *ὄντως οὔσα οὐσία* του *ὑπερουρανίου τόπου*.

Υπό αυτό το πρίσμα, η ψυχή αναγεννάται διττά, αφενός μέσω της *μεθέξεως* της στον *μερικὸ νοῦ*, ως ένας *παραδειγματικὸς νοῦς*, δηλαδή ως ένα *ἄνθος τοῦ νοῦ* και, αφετέρου και ταυτόχρονα, ως μία *παραδειγματικὴ οὐσία καθ' ὁμοίωσιν* της παραδειγματικῆς *ὄντως οὔσης οὐσίας* του *ὑπερουρανίου τόπου*.

Αυτὴ ακριβῶς η διττὴ αναγέννηση της ανθρώπινης ψυχῆς, ως *ἄνθος τοῦ νοῦ* και ως *παραδειγματικὴ οὐσία*, μέσω της *μεθέξεως* της στον *μερικὸν νοῦ*, στο πλαίσιο της φιλοσοφικῆς προσευχῆς, είναι ανάλογη της *κατ' αἰτίαν μετουσίωσης* του *εὐ εἶναι* της ανθρώπινης ψυχῆς σε *παραδειγματικὸν εὖ εἶναι*, δηλαδή της αναγέννησης ολόκληρης της ψυχῆς ως *ἄνθος*.

*Τέταρτος αναβαθμὸς της φιλοσοφικῆς προσευχῆς:
Ἡ ἐμπέλασις της ψυχῆς στο θεῖον πῦρ του πεδίου των ὑπερουσίων ἐνάδων*

Ὁ τέταρτος αναβαθμὸς της φιλοσοφικῆς προσευχῆς είναι η *ἐμπέλασις*, δηλαδή η προσέγγιση της ψυχῆς στο *θεῖον πῦρ* του πεδίου των *ὑπερουσίων ἐνάδων* και ο συνακόλουθος φωτισμὸς ολόκληρης της ὑπαρξῆς της, ἀπὸ το θεῖο φως, το οποίο προέρχεται ἀπὸ τὸ *θεῖον πῦρ*:

ἐπὶ δὲ ταύταις ἢ ἐμπέλασις – οὔτως γὰρ αὐτὴν καλεῖ τὸ λόγιον· «τῶ πυρὶ γὰρ βροτὸς ἐμπελάσας θεόθεν φάος ἔξει» – μείζω τὴν κοινωνί-

αν ἡμῖν παρεχομένη καὶ τρανεστέραν τὴν μετουσίαν τοῦ τῶν θεῶν φωτός.¹⁷

(Μετά από αυτούς <τους αναβαθμούς της προσευχής είναι> η προσέγγιση – γιατί έτσι την αποκαλεί ο χρησμός «επειδή ο θνητός, όταν προσεγγίσει το πυρ, θα λάβει το φως από τους θεούς» – η οποία μας θέτει σε μεγαλύτερη επικοινωνία και μας κάνει να συμμετέχουμε με μεγαλύτερη καθαρότητα στο φως των θεών.)

Σε αυτό το πλαίσιο, η ἐμπέλαισις είναι το άμεσο αποτέλεσμα της συναφής, δηλαδή της σύναψης του λογιστικοῦ μέρους της ψυχής με τη θεία ουσία του νοητοῦ - νοητικοῦ πεδίου.

Έτσι, αφού η ανθρώπινη ψυχή αναγεννηθεί, όπως προαναφέραμε, διττά, δηλαδή ως ἄνθος τοῦ νοῦ και ως παραδειγματική οὐσία, γίνεται τώρα ικανή, μέσω της ἐμπελάσεως, αφενός να μετουσιώσει μέσα της, τον λόγον, δηλαδή τις αναγωγούς νοητικές δυνάμεις του ἄνθους του νοῦ, σε θείον λόγον, δηλαδή σε μία θεία νοητική ενέργεια και, αφετέρου, να μετουσιώσει την παραδειγματικήν οὐσίαν της σε μία θείαν οὐσίαν, καθ' ὁμοίωσιν των θεῶν τους οποίους προσεγγίζει.

Με αυτήν την έννοια, η ψυχή, τόσο ως θεῖος λόγος όσο και ως θεία οὐσία, θα ολοκληρώσει το έργο της ενοποίησης του συνόλου της ψυχικής της ζωής, έτσι ώστε αυτή να προσλάβει εἶδος, δηλαδή να μορφοποιηθεί πλέον ως ενοποιημένη θεία ζωή. Υπό αυτό το πρίσμα, η διττή ενοποίηση του συνόλου της ψυχικής ζωής, μέσω της ἐμπελάσεως, αντιστοιχεί στη διττή τελειοποίηση του συνόλου της ψυχικής ζωής από την ψυχή, μέσω των εἰδοποιητικῶν αἰτίων της φιλοσοφικής προσευχής.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι, η ζωή της ατομικής ψυχής γίνεται, μέσω της προσέγγισης στο θεῖον πῦρ των ὑπερουσίων ἐνάδων, ἐνιαία, και, ως εκ τούτου, ικανή της μεθέξεως, δηλαδή του φωτισμού ολόκληρης της ψυχικής ζωής της, από το φως, το οποίο προέρχεται από αυτό το θεῖον πῦρ.

Υπό αυτό το πρίσμα, η εικόνα του τέταρτου αυτού σταδίου της φιλοσοφικής προσευχής, δηλαδή η ἐμπέλαισις και ο συνακόλουθος φωτισμός ολόκληρης της ψυχικής ζωής από το θεῖον πῦρ των ὑπερουσίων ἐνάδων, είναι η διάδοσις τοῦ πυρός και η συνακόλουθη μέθεξις της ψυχής στο θείο φως, διαδικασία, η οποία χαρακτηρίζει το τρίτο στάδιο της ἱερατικῆς

¹⁷ Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 211 (20-24) στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

τέχνης. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικά ότι:

ή δὲ τοῦ πυρός διάδοσις τῆ παρουσία τοῦ θείου φωτός εἰς τὸ δυνάμενον μετέχειν.¹⁸

(η δε διάδοση του πυρός <αντιστοιχεί> στην παρουσία του θείου φωτός σε αυτό, το οποίο είναι ικανό να μετάσχει.)

Σε αυτό το πλαίσιο, κατ' αναλογία της διαδόσεως τοῦ πυρός του λυχαριού που είναι η εικόνα του νοητού κόσμου και, συνακόλουθα, του θείου φωτός, από το οποίο το φυτίλι που είναι η εικόνα του αισθητού κόσμου, φωτίζεται, ανάλογα με τη δύναμη της μεθέξεώς του σε αυτό, η *ἐμπέλασις*, δηλαδή η προσέγγιση της ψυχής στο θείο φως, το οποίο προέρχεται από το *θεῖον πῦρ* των *ὑπερουσίων ἐνάδων*, είναι ανάλογη της δύναμης της μεθέξεως αυτής· έτσι ενοποιείται ολόκληρη η ψυχική ζωή μέσα της, έτσι ώστε αυτή η τελευταία, να καταστεί *θεία ζωή*, μέσω του φωτισμού της από το *θεῖον πῦρ*.

Πέμπτος αναβαθμός της φιλοσοφικής προσευχής: Η ἔνωσις της ψυχῆς με την ἐνάδα των θεῶν και με το ὑπερουσίον ἐν

Ο πέμπτος, και τελευταίος, αναβαθμός της φιλοσοφικής προσευχής είναι η *ἔνωσις* της ανθρώπινης ψυχής με την *ἐνάδα* των θεῶν και η συνακόλουθη ενοποίησή της, η οποία, με τη σειρά της, αφενός ενώνει τις ενέργειες της ψυχής με αυτές των θεῶν και, αφετέρου, καθιστά ικανή την ψυχή να παραμείνει μέσα στο θείο φως των *ὑπερουσίων ἐνάδων* καθώς και να περιβληθεί από αυτό:

τελευταία δὲ ἡ ἔνωσις, αὐτῶ τῶ ἐνὶ τῶν θεῶν τὸ ἐν τῆς ψυχῆς ἐνιδρύνουσα καὶ μίαν ἐνέργειαν ἡμῶν τε ποιοῦσα καὶ τῶν θεῶν, καθ' ἣν οὐδὲ ἑαυτῶν ἐσμεν, ἀλλὰ τῶν θεῶν, ἐν τῶ θεῷ φωτὶ μένοντες καὶ ὑπ' αὐτοῦ κύκλω περιεχόμενοι. καὶ τοῦτο πέραις ἐστὶ τὸ ἄριστον τῆς ἀληθινῆς εὐχῆς, ἵνα ἐπισυνάψῃ τὴν ἐπιστροφὴν τῆ μονῆ καὶ πᾶν τὸ

¹⁸ Πρόκλος, *Περὶ τῆς [καθ' Ἑλληνας] Ἱερατικῆς Τέχνης* 149 (9-11), ἐπιμ. J. Bidez. Paris 1928.

*προελθὸν ἀπὸ τοῦ τῶν θεῶν ἑνὸς αὐθις ἐνιδρύση τῷ ἐνὶ καὶ τὸ ἐν ἡμῖν φῶς τῷ τῶν θεῶν φωτὶ περιλάβη.*¹⁹

(Τελευταία δε <από τους αναβαθμούς της προσευχής είναι> η ἔνωσις, η οποία εγκαθιδρύει το ἐν της ψυχῆς μέσα σε αυτό το ἐν των θεῶν και ενώνει σε μία τη δική μας ενέργεια με <αυτήν> των θεῶν, σύμφωνα με την οποία δεν ανήκουμε ούτε καν στον εαυτό μας, αλλά στους θεούς, παραμένοντας μέσα στο θείο φως, από το οποίο και περιβαλλόμαστε κυκλικά. Και αυτό είναι το ἄριστο τέλος της αληθινῆς προσευχῆς, προκειμένου <αυτή> να συνδέσει την επιστροφή με την παραμονή και να εγκαθιδρύσει και πάλι, οτιδήποτε προέρχεται από το ἐν των θεῶν, μέσα στο <ὑπερούσιον> ἐν και να συμπεριλάβει το φως <που βρίσκεται> μέσα μας, μέσα στο φως των θεῶν.)

Υπό αυτό το πρίσμα, η ανθρώπινη ψυχή, μέσω της ἐνωσεώς της με την ἐνάδα των θεῶν, αναγεννάται ως ἐνιαία ψυχή, η οποία λειτουργεί καθ' ὁμοίωσιν της θείας ἐνάδος.

Πιο συγκεκριμένα, η ἔνωσις αυτή πραγματοποιείται, μέσω της ενοποίησης των ενεργειῶν της ανθρώπινης ψυχῆς με τις ἐνεργειες των θεῶν, ενοποίηση, η οποία, με τη σειρά της, προκαλεί την επιστροφή της προερχόμενης από το ἐν των θεῶν, ανθρώπινης ψυχῆς, στο ὑπερούσιον ἐν, μέσα στο οποίο αυτή πλέον παραμένει.

Ἔτσι, ἐπέρχεται η θέωσις της ανθρώπινης ψυχῆς, η οποία προσφέρεται ἐξ ολοκλήρου στο θείο φως των ὑπερουσίων ἐνάδων, μέσα στο οποίο παραμένει και από το οποίο περιβάλλεται.

Με αυτήν την ἐννοια, η θέωσις της ανθρώπινης ψυχῆς είναι το ἀποτέλεσμα της μετουσίωσης της βουλήσεώς της σε ἔφεσιν ἐπιστροφῆς στους θεούς, μέσω της φιλοσοφικῆς προσευχῆς. Αυτή ακριβῶς η μετουσίωση της βουλήσεως της ανθρώπινης ψυχῆς σε ἔφεσιν ἐπιστροφῆς στο θείο πεδίο, συγκροτεῖ το αὐτεξούσιον της ψυχῆς, το οποίο, με τη σειρά του, είναι το μέσο της θεώσεως της ανθρώπινης ψυχῆς.

Πῶς, ὅμως, η μετουσίωση της βουλήσεως σε ἔφεσιν ἐπιστροφῆς της ανθρώπινης ψυχῆς στο θείο πεδίο, ἐπιφέρει το αὐτεξούσιον και, περαιτέρω, τη θέωσιν αυτής;

Σύμφωνα με ὅσα προαναφέρθηκαν, η μετουσίωση αυτή γίνεται μέσω της ενοποίησης των νοητικῶν ενεργειῶν της ανθρώπινης ψυχῆς με τις

¹⁹ Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 211 (25-32) - 212 (1) στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

νοητικές ενέργειες των θεών. Ειδικότερα, σύμφωνα με το νεοπλατωνικό φιλόσοφο Δαμάσκιο, η *γνώσις* ορίζεται ως *βούλησις γενέσεως ουσίας και ὄντος*: Με αυτήν την έννοια, η *γνώσις* προκαλεί τη *γιγνομένην ουσίωσιν*, δηλαδή την αέναη ουσιοποίηση του *γιγνώσκοντος νοῦ*, μέσω της συνακόλουθης γένεσης μέσα του, της *ἐφέσεως*, δηλαδή της επιστρεπτικής δύναμης της επανόδου στις νοητικές ενέργειες των θεών:

Ἴσως δὲ καὶ γένεσις ὄντος καὶ οὐσίας ἢ γνώσις εἶναι βούλεται· οὐσίωται γὰρ τῇ εἰς τὸ ὄν ἐπανόδῳ τὸ γινώσκον κατὰ τὴν γνώσιν, οὐ τὴν πρώτην, ἀλλ' οἷον γιγνομένην οὐσίωσιν· διόπερ ὁ νοῦς τὰ πράγματα, φησὶ καὶ Ἀριστοτέλης.²⁰

(Ἀλλά, ἴσως ἐπίσης, ἡ γνώση θέλει να εἶναι γένεση τοῦ ὄντος καὶ τῆς οὐσίας· γιατί, μέσω τῆς επιστροφῆς τῆς πρὸς τὸ ὄν, αὐτὸ το ὁποῖο γνωρίζει, ἔχει λάβει οὐσία σύμφωνα με τὴ γνώση, ὄχι <σύμφωνα με> τὴν πρώτην, ἀλλὰ <σύμφωνα με αὐτήν, ἡ ὁποία εἶναι>, σαν μία δημιουργία ἐν τῷ γίγνεσθαι, τῆς οὐσίας· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ νοῦς <εἶναι> τὰ νοητὰ πράγματα, ὅπως λέγει ἐπίσης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.)

Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ ορισμὸς τῆς γνώσεως, ὡς *βούλησις γενέσεως οὐσίας καὶ ὄντος*, συνιστᾷ τὸ *αὐτεξούσιον* τῆς ψυχῆς, μέσω τοῦ ὁποίου ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἀφενὸς ἐπιστρέφει, ὅπως προαναφέραμε, στις νοητικές ενέργειες τῶν θεῶν καὶ, αφετέρου, πραγματοποιεῖ τὸ *πρώτιστον ἔργον* τῆς ἀληθοῦς προσευχῆς, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ *θέωσις* τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Σε αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἡ *θέωσις*, μέσω τοῦ *αὐτεξουσίου* τῶν νοητικῶν ἐνεργειῶν τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ ἡ συνακόλουθη δύναμη τῆς παραμονῆς τῆς μέσα στο θεῖο φῶς τῶν *ὑπερουσίων ἐνάδων*, ἀναλογεῖ σὲν ἀναγέννηση, μέσω τῶν *ὕλικῶν αἰτίων* τῆς φιλοσοφικῆς προσευχῆς, τοῦ *ἄνθους τῆς σύνολης ψυχῆς*, ὡς *ἄγαλμα* τῶν *ἀγνώστων συνθημάτων* τῶν *θεῶν ἐνάδων*, τὸ ὁποῖο, ὅπως προαναφέραμε, ἐνώνεται πλέον με τὸ *ὑπερούσιον ἐν*.

Σύμφωνα με τὸν Πρόκλο, ἡ *θέωσις* αὐτὴ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς *φιλίας*²¹ μεταξύ τῆς ἀνθρώπινης καὶ τῆς θείας ψυχῆς καὶ τῆς συνακόλουθης κοινότητος μεταξύ τῶν ἔργων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν:

²⁰ Damascius, *Traité des premiers principes II: De la triade et de l'unifié*, R. I, 181, 181-182 (19-23), ἐπιμ. L. G. Westerink, trad. par J. Combès. Les Belles Lettres (Collection Budé). Paris 1989.

²¹ *κοινὰ γὰρ τὰ τῶν φίλων*, Πλάτων, *Φαῖδρος* 279c5.

ἔστι δὲ καὶ τοῦτο τῆς ἀληθοῦς εὐχῆς ἔργον, τὸ κοινὰ τοῖς θεοῖς ὑπάρχειν ταῦτα, ὑπὲρ ὧν εὐχόμεθα, κατὰ τε τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας, καὶ συναποτελεῖν ἡμᾶς αὐτὰ τοῖς θεοῖς [...].²²

(Εἶναι δε καὶ αὐτὸ τὸ ἔργο τῆς ἀληθινῆς προσευχῆς, τὸ νὰ γίνουν αὐτὰ, ὑπὲρ τῶν ὁποίων εὐχόμεσθε, κοινὰ με τοὺς θεοὺς, ὡς πρὸς τὶς δυνάμεις καὶ τὶς ἐνεργείες, καὶ εμεῖς νὰ πραγματοποιιοῦμε αὐτὰ μαζί με τοὺς θεοὺς [...].)

Υπό αυτό το πρίσμα, η εικόνα του πέμπτου αυτού σταδίου της ἐνώσεως της ανθρώπινης ψυχῆς με την ἐνάδα των θεῶν καὶ τῆς συνακόλουθης δύναμης τῆς παραμονῆς τῆς μέσα στο θεῖο φῶς των θεῶν ἐνάδων, ἀπὸ το ὁποῖο αὐτὴ περιβάλλεται, εἶναι ἡ ἔξαψις τοῦ πυρός καὶ ἡ συνακόλουθη θέωσις των θνητῶν καθὼς καὶ ἡ περίλαμψις των ἐνύλων ἀπὸ το θεῖο φῶς, διαδικασία, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸ τέταρτο στάδιο τῆς ἱερατικῆς τέχνης. Ο Πρόκλος μάς παραδίδει σχετικὰ ὅτι:

ἡ δὲ ἔξαψις τῆ θειώσει τῶν θνητῶν καὶ τῆ περιλάμψει τῶν ἐνύλων, ἃ δὴ κινεῖται πρὸς τὸ ἄνω λοιπὸν κατὰ τὸ μετασχεθὲν ὑπ' αὐτῶν σπέρμα θεῖον, ὥσπερ τὸ τῆς ἐξαφθείσης θρυαλλίδος φῶς.²³

(τὸ δε φούντωμα <τοῦ πυρός ἀντιστοιχεί> στη θέωση των θνητῶν καὶ στὴν ἀκτινοβολία των ἐνύλων, τὰ ὁποῖα πλέον κινούνται πρὸς τὰ ἐπάνω, σύμφωνα με τὸ θεῖο σπέρμα τὸ ὁποῖο ἔχει καταστεί ἀντικείμενο μέθεξης ἀπὸ αὐτὰ, ὅπως ἀκριβῶς τὸ φῶς τοῦ φυτιλιού, τὸ ὁποῖο ἔχει ἀνάψει.)

Σε αὐτὸ τὸ πλαίσιο, κατ' ἀναλογίαν τοῦ φουντώματος τοῦ πυρός τοῦ λυχναρίου που εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ νοητοῦ κόσμου καὶ τοῦ συνακόλουθου ἀνάμματος, δηλαδή τῆς ἀναγωγῆς πορείας τοῦ φωτός τοῦ φυτιλιού που εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ἡ θέωσις καὶ ἡ συνακόλουθη ἀκτινοβολία ολόκληρης τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἐρχεται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μεθέξεως αὐτῆς τῆς ψυχῆς στο θεῖο σπέρμα, δηλαδή στο ἐν των ὑπερουσίων ἐνάδων, ἐξαιτίας τοῦ ὁποίου ἡ θεωθεῖσα ψυχὴ, σαν φωτεινὸ ἄγαλμα, ἀνάγεται πρὸς τὰ ἐπάνω, προκειμένου νὰ ἐνωθεῖ με τὸ ὑπερούσιον ἐν.

²² Πρόκλος, *Εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος Β'* 221 (26-30) στο Proclus: *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

²³ Πρόκλος, *Περὶ τῆς [καθ' ἑλληνικῆς] Ἱερατικῆς Τέχνης* 149 (11-14), ἐπιμ. J. Bidez. Paris 1928.

Επιλογικά

Ολοκληρώνοντας το παρόν άρθρο, θα λέγαμε ότι η φιλοσοφική προσευχή είναι το μέσο της *μεθέξεως* της ψυχής στο νοητό πεδίο, αλλά και, ταυτόχρονα, το μέσο της *ένώσεώς* της με το πεδίο των *ύπερουσίων ενάδων*. Με αυτήν την έννοια, οι πέντε αναβαθμοί της φιλοσοφικής προσευχής είναι μία ανοδική πορεία της ανθρώπινης ψυχής, της οποίας η κορύφωση επέρχεται στον πέμπτο αναβαθμό, στον οποίο πραγματοποιείται η *θέωσις* της τελευταίας.

Υπό αυτό το πρίσμα, αναδεικνύεται η σπουδαιότητα της φιλοσοφικής προσευχής, της οποίας η αξία έγκειται στο ότι προετοιμάζει σταδιακά την ανθρώπινη ψυχή, έτσι ώστε αυτή να μετουσιώσει ολόκληρη την ύπαρξή της σε μία *άγαθοειδή ύπαρξιν* και, ως εκ τούτου, να προσελκύσει την εύνοια των θεών και να καταστεί *θεοφιλής*.

Ακολουθεί η περαιτέρω διττή αναγέννηση της ψυχής, η οποία μετουσιώνεται ταυτόχρονα σε *άνθος τοῦ νοῦ* και σε *παραδειγματική οὐσία*. Αυτή η διττή αναγέννηση της ψυχής προσδίδει τη δύναμη σε αυτήν, να μετουσιώσει μέσα της, αφενός τις αναγωγούς νοητικές δυνάμεις του *άνθους τοῦ νοῦ* της, σε μία θεία νοητική ενέργεια, δηλαδή σε έναν *θεῖον λόγον* και, αφετέρου, την *παραδειγματικὴν οὐσίαν* της, σε μία *θείαν οὐσίαν*, *καθ' ὁμοίωσιν* των θεών τους οποίους προσεγγίζει.

Με αυτήν την έννοια, η ψυχή, τόσο ως *θεῖος λόγος* όσο και ως *θεία οὐσία*, θα ολοκληρώσει το έργο τῆς ενοποίησης του συνόλου της ψυχικής της ζωής, έτσι ώστε αυτή η τελευταία να προσλάβει *εἶδος*, δηλαδή να μορφοποιηθεί πλέον ως ενοποιημένη *θεία ζωή*. Αυτή ακριβώς η ενότητα της ψυχικής ζωής θα προσδώσει στην ψυχή, με τη σειρά της, τη δύναμη να επιτύχει, αφενός την *ένωσιν* με την *ένάδα* των θεών και, αφετέρου, την παραμονή της μέσα στο φως των *ύπερουσίων ενάδων*.

Έτσι, η ανθρώπινη ψυχή, μέσω της *ένώσεώς* της με την *ένάδα* των θεών, αναγεννάται πλέον ως *ένιαία ψυχή*, η οποία λειτουργεί *καθ' ὁμοίωσιν* της *θείας ενάδος* και, ως εκ τούτου, καθίσταται *αὐτεξούσιος* και *θεία ψυχή*.

Πηγές

Damascius, *Traité des premiers principes II: De la triade et de l'unifié*, R. I, 181, 181-182 (19-23), έπιμ. L. G. Westerink, trad. par J. Combès. Les Belles Lettres (Collection Budé). Paris 1989.

Πλάτων, *Τίμαιος*.

Πλάτων, *Φαῖδρος*.

Proclus, *In Platonis Timaeum Commentaria*. Teubner, Leipzig 1904.

Πρόκλος, *Περὶ τῆς [καθ' Ἑλληνας] Τερατικῆς Τέχνης*, έπιμ. J. Bidez. Paris 1928.

Proclus, *Théologie platonicienne IV : Livre IV*, έπιμ. H. D. Saffrey & L. G. Westerink. Les Belles Lettres (Collection Budé). Paris 1981.

Proclus, *Théologie platonicienne VI : Livre VI*, έπιμ. H. D. Saffrey & L. G. Westerink. Les Belles Lettres (Collection Budé). Paris 1997.

SOMMAIRE

La prière philosophique comme moyen de participation de l'âme à la lumière divine des hénades

L'objet du présent article est l'analyse des cinq étapes de la prière philosophique, au moyen desquels l'âme se rend capable de participer à l'intelligible ainsi que de s'unir avec les hénades divines. Dans ce contexte, le but de l'article présent est de mettre en valeur le mode par lequel les cinq étapes de la prière philosophique constituent cinq modes, bien distincts, de participation de l'âme à l'intelligible, analogues aux cinq modes d'existence de l'âme dans l'intelligible. Ainsi en premier vient la connaissance de toutes les classes de dieux (*γνώσις*), desquelles s'approche celui qui prie; deuxièmement, l'accommodation (*οἰκείωσις*) aux dieux, troisièmement le contact (*συναφή*), selon lequel, par le cime de l'âme, on commence d'atteindre l'essence divine. Vient ensuite le voisinage immédiat (*ἐμπέλασις*), qui met l'âme davantage en communication avec le divin et la fait participer en plus de clarté à la lumière divine. Enfin, la cinquième étape de la prière philosophique est l'union (*ἔνωσις*), qui est le terme su-

prême de la vraie prière, puisqu'elle fixe l'âme dans l'un même des dieux et elle l'enveloppe de la lumière divine.

Keywords: Proclus, Philosophical Prayer, Divine Henads, Methexis

Λέξεις-κλειδιά: Πρόκλος, Φιλοσοφική Προσευχή, Θείες Ενάδες, Μέθεξις

Η Άννα Μαρκοπούλου σπούδασε στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και στο Τμήμα Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Παρίσι 5 (Paris V) της Σορβόννης, όπου το 1994 ανακηρύχθηκε διδάκτωρ. Κατά την διάρκεια της εκπόνησης της διδακτορικής της διατριβής, εργάστηκε στον τομέα της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης ως μέλος Ερευνητικής Ομάδας στο εργαστήριο του Γαλλικού Εθνικού Ιδρύματος Επιστημονικών Ερευνών (C.N.R.S.). Δίδαξε Φιλοσοφία της Παιδείας και Παιδαγωγική Θεωρία στο Τμήμα Νηπιαγωγών του Ε.Κ.Π.Α. και στην Ανώτατη Παιδαγωγική Σχολή Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) στην Αθήνα. Από το 2008 ασχολείται με την αρχαία ελληνική φιλοσοφία με έμφαση στην πλατωνική και νεοπλατωνική φιλοσοφία. Από το 2015 είναι τακτικό μέλος της Ελληνικής Φιλοσοφικής Εταιρείας (Ε.Φ.Ε.), ενώ από το 2021 είναι τακτικό μέλος της International Plato Society. Από τον Απρίλιο του 2023 είναι Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου (Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας).

Ιστοσελίδα:

<https://independent.academia.edu/ANNAMARKOPOULOU1>